

ההתישבות הקיבוצית: סיכום וסיכוי

הקיבוץ וחלקו בתכניות המדינה

אריה בהיר

סנית של הפילוג על החברים והנוער המתעתדים להצטרף לתנועה הקיבוצית. אך לא נצדק אם נתעלם מן הצד השני של המטבע — שעם הקמת ה„איחוד“ הרי הגוף הגדול ביותר בתנועה הקיבוצית כיום מחנך לאהבת המולדת האחת; נא־מן ליעודיה הציונים הסוציאליסטיים המקוריים של תנועת הפועלים; לבו שלם עם ההסתדרות; והוא מטה שכמו ליעודי המדינה בכל שטחי חייה ובעיקר בהגשמת תכניות הפיתוח החקלאיות שלה.

העבודה החינוכית הרבה — אמנם היא אינה מספיקה — שנעשתה בנוער, עם הקמת האיחוד, שינתה במידה רבה את המצב בתנועות הנוער בארץ ואת היחס לתנועה הקיבוצית. בזכות יחדו הצלחנו לקיים כמה איחודים בתנועות הנוער בחוץ-לארץ ולרכז סביב תנועתנו מחנה נוער גדול.

גידולנו המספרי לא הדביק את הצרכים והאפשרויות של פיתוח המשק הקיים ותפקידינו בהתישבות החדשה. לפי הערכה זהירה זקוקים משקיני כיום לקליטה של 5000 חברים חדשים. לא יכולנו לקבל את הדין ולהרחיב את מפעלנו רק לפי שיעור החברים הקבועים, ועל כן נאלצנו לחפש דרכים חדשות להרחבת המפעל ההתישבותי. הדרכים היו: עזרה להקמת היאחזויות של נח"ל אשר תהיינה במרוצת הזמן לישובי קבע קבוציים; הקמת חוות אשר אף הן תהיינה בסיסי-מילואים להתישבות קיבוצים חדשים, הקמת מפעל „ייצור ופיתוח“ לשם הרחבת הייצור במשקים הקיימים על ידי ניצול כל שטחי הקרקע והאפשרויות של השקיה ויתר גורמי הייצור המצויים במשק הקיים.

הייצור החקלאי גדל במשך השנתיים בין 40% ל-50%. ההכנסה בתנובה הגיעה בשנת תש"י ב-12,000,000 (מתוך פדיון כללי של „תנר כה“ בתשי"ב ב-52,000,000 ל"י) מן המשקים שלנו שהגדילו את פדיונם פי שלושה. בשנת תשי"ג נשלחה ע"י „ייצור ופיתוח“ תוצרת ל"תנובה" בסכום של 600,000 ל"י. את התוצאות האלה השגנו על-ידי הגברת המיכון במשקינינו ועל-ידי חתירה בלתי פוסקת להגדלת היבולים. אבל אין לשכוח שלא היינו מגיעים לתוצאות

מפעלנו הקיבוצי, שהתמזגו בו כמה תנועות המושרשות בתולדות תנועת הפועלים הארץ-ישראלית, אנשי דגניה וכנרת, מניחי היסוד של הקבוצה לפני ארבעים שנה, חברי „השומר“, באי העליה השלישית מקימי „גדוד העבודה“, חברי תנועות הנוער החלוציות מן הגולה, בוגרי הנוער הישראלי, — יחד עם בני הדור השני בקבוצה, צמח מתוך המפעל ההתישבותי הלאומי הגדול וסלל בו דרכים חדשות.

בנין לאלתר של צורת משק וחיים סוציאליסטיים בישובי פועלים מושתתים על עבודה עצמית, שוויון ערך האדם, שתוף מלא בקנין, בעבודה, בייצור ובצריכה, חינוך משותף, אחריות הדדית מלאה לפי העיקר „מכל אדם לפי יכולתו, לכל אדם לפי צרכיו“ — באלה נתגלתה מהותנו. התאחדנו כדי להגשים התישבות רחבת מדות, לקלוט עליה, להחליץ לתפקידי כיבוש, בטחון והגנה, ולפעולה ארגונית וחינוכית ב„החלוץ“ ותנועות הנוער, וכדי לעמוד לשירות כל תפקיד בהגשמה ובמלחמה הציונית ובקידום הסדר הסוציאליסטי.

הבה נראה באיזו מידה עשינו מה שקיבלנו עלינו במשך השנתיים למן ועידתנו הראשונה. בוועידת היסוד השתתפו נציגים של 66 משקים עצמאיים. מאז ובמשך השנתיים הגענו לשבעים ושתים קבוצות של ה„איחוד“, לסשר עם שש קבוצות של ה„נוער הציוני“, העלינו שתי קבוצות חדשות בצפון ובדרום — „גונן“ ו„נחל-עוז“, — הקימונו ארבע חוות. בס"ה מטפלת התנועה נשמונים ושמונה ישובים; בתוכם שש „אחיות“ של נח"ל בעין-גדי, עין-רדיאן, דרדרה, משלט 82 במשולש, ועתה עולה הגרעין שלנו, אשר קבל את הכשרתו בחצירים למשלט 86 במשולש, סמוך למשלט 82.

עלי לציין בשמחה דבר חשוב אחד: הפילוג לא מוטט את אמונם של החברים בחיי הקיבוץ. העזיבה במשקים המתפלגים היתה מועטה מאוד. רק בקבוצה אחת עזבו במאורגן 13 משפחות. ביתר המקומות — לא עלה אחוז העזיבה על הרגיל. למרות הזעזוע הגדול, אשר עבר על המחנה כולו, אין לזלזל, כמובן, בהשפעתו ההר-

הייצור, לא יעלה, אפוא, על 19 מיליון דולר — במקום 80 מיליון דולר לשנה כיום. התכנית מביאה בחשבון שהשטח הכללי של הקרקע המעובד בישראל יגיע ל-3,650,000 ענבים ושהרחבת רשת ההשקיה תגיעו לשטח שלחין של 1,854,000 דונם; עדר הפרות החולבות יגיע ל-62,000 ראש, הצאן ל-100,000 ראש, עופות מטילים ל-2¼ מיליון ועגלים לפיטום ל-25,000 ראש במשק היהודי. ערך הייצור החקלאי יעלה או ל-422 מיליון ל"י או 174 מיליון דולר בארץ, ו-50 מיליון דולר תמורת יצוא. הייצור הזה מבטיח מזון לאוכלוסייה של שני מיליונים נפש ויכסה את חלק הארי של הוצאות הייצור עד או מבחוץ. יש הסבורים כי אפשר להבטיח מאה אחוז של הספקת החיטה לכל הישוב בארץ. (חברנו י. ויידלר מוכיח כי על ידי רישות הש"טחים הנוספים באותה כמות המים אפשר להגיע ליבול חיטה בהשקיה, אשר יספק את כל התצ"ר וכת הארצית).

פירוש הדבר, אנו עומדים לפני המהפכה השניה בחיינו לאחר מלחמת הקוממיות. אז שח"ררנו את אדמת ארצנו, והקימונו את עצמאותנו המדינית. כעת עלינו לצעוד צעד נוסף, מהפכני לא פחות, והוא: להפוך את אדמתנו החרבה לשטח חי שלחין, להשתחרר מזיקה ליבוא חוץ ולהבטיח את עיקר מזוננו משדות שלחין כדי פרנסתה של אוכלוסייה בת שני מיליונים.

זאת אולי המשימה הקשה ביותר אשר הוט" לה עלינו. אם נצליח — הרי ביססנו במידה רבה את הישגי מלחמת השחרור. כמובן, איננו בטוחים מנסיגות, "סיבוב שני" מצד שכנינו, אבל במידה דה שנצליח להושיב עוד 40,000 משפחות על הקרקע — וזהו המספר הדרוש להגשמת התכנית הזאת — ולהגיע ל-83,000 משפחות חקלאיות. הרי השגנו בזה לא רק הישג כלכלי עצום, כי אם גם הישג בטחוני ממדרגה ראשונה. הקמת 200 ישובים בשבע השנים הקרובות ובהם 16,000 משפחות מתישבים חדשים, יחד עם הגדלת הי" שובים הקיימים על-ידי תוספת 20,000 משפחות בהם, עשויה לבצר את אזורי הספר של מדינת ישראל, תפוז את האוכלוסייה באזורים אסטר"טגיים דליישוב היום, תבטיח את הגליל, ות" הפוך אותם לאזורים מיושבים ומוגנים על-ידי מתישבים המעבדים את אדמתם.

זאת היא המשימה ההתישבותית שלנו, שכ" מזה כמה הפכה, וכל זאת עלינו להגשים בזמן קצוב ובמהירות. הנצליח?

אלו בלי העסקת עובדים שכירים. במשקינו עוב"דים 2000 פועלים שכירים בחקלאות.

על חזיון זה של העסקת עובדים שכירים בא ערעור מובן, המערערים טוענים שהעבודה השכ"רה מטילה פגמים חמורים בחיי החברה והמשק ותובעים בכל תוקף לצמצמה בהדרגה עד לחיסולה הגמור. עוד נחזור לענין זה. לעומת התיבעה הזאת, לחסל את העבודה השכירה במשק ול"העמיד את הייצור על כוח האדם הנמצא ברשו"תנו, תוך מאמצי קליטה מוגברים, עומדת לפנינו שאלה אחרת, והיא שאלת חלקה של התנועה הקבוצתית בכלל ושל תנועתנו בעיקר בהגשמת תכנית הפיתוח הכללי של המדינה לשבע השנים הקרובות. תכנית זו עובדה על ידי המרכז לתכ"ן חקלאי והתישבותי יחד עם משרד החקלאות והמחלקה להתישבות של הסוכנות היהודית. בחור"ברת אשר הופיעה באוקטובר 1953 מסכם המרכז את תוכנון הפיתוח החקלאי ואת מטרותיו עד שנת 1960. המתכננים נדרשו לענות על בעיות-הגורל של המדינה והן: התוכל החקלאות שלנו לייצר מזון לאוכלוסייה של שני מיליון נפש בסיום תקופת הפיתוח, וכן חמרי-גלם לתעשיית מזון ומלבוש? התוכל לצמצם את היבוא, לייצר מגי"דולי תעשיה בארץ את הסוכר, השמן, הכותנה, ומוצרי תעשיה אחרים ולהגדיל את היצוא עד כדי כך שיהיה בו כדי לכסות את ההוצאות במטבע זר אשר המשק המודרני שלנו זקוק להן לתהליכי הייצור: היינו לשלם עבור הנפט, הטרק"טורים, המכונות החקלאיות, חלקי-החילוף, הוב"לים הכימיים, אשר איננו יכולים לייצר בארץ, לשלם את קרן הריבית עבור ההלוואות במטבע זר, אשר קבלנו ואשר נצטרך לקבל לשם ביצוע תכנית הפיתוח. לפי חשבון המתכננים יגיעו כל ההוצאות הללו לסכום של 53 מיליון דולר לשנה. כיום אנו מביאים מזון מן החוץ בסכום של 65 מיליון דולר ומוציאים להוצאות ייצור 34 מיליון דולר ובס"ה 99 מיליון דולר. לעומת זה ההכנסות שלנו מהייצור החקלאי הן 19 מיליון דולר. והרי הגרעון ליבוא המזון והוצאות הייצור הוא 80 מיליון דולר.

לפי הנחות היסוד, אשר נתקבלו על-ידי המתכננים, נוכל לספק את המזון לאוכלוסייה של שני מיליונים נפש בשיעור כזה שבסיומה של תקופת הפיתוח נהיה זקוקים ליבוא מזון מן החוץ בסך של 17 מיליון בלבד — במקום 65 מיליון דולר כיום. תגרעון הכללי, כולל הוצאות

היהודי בגולה. המעין הגדול באירופה, ממנו שאבה התנועה הקיבוצית את עיקר כוחה, נסתם. עלינו לעמול ולחפור מעינות חדשים באמריקה הדרומית, בארצות צפון אפריקה, באנגליה, בדרום אפריקה ובארצות אחרות. אנו מצויים למצוא דרכנו אל הנוער בארצות הברית ובשאר הארצות האנגלו-סכסיות. ואף לא נרשה מן התק"ו לפגישה עם יהודים אשר מעבר מסך הברזל. מכל המקורות האלה ביחד נוכל לשאוב את ששת אלפי המשפחות הדרושות שנה שנה לביצוע התכנית החקלאית בשבע השנים הקרובות. מלאכה קשה היא, ולהצלחתה צריכים להתאזר יחד ההסתדרות, המפלגה, התנועה הקיבוצית, שכם אחד עם מוסדות המדינה.

לשם כך מן הצורך להבטיח תנאים נאותים למתישבים חדשים; להכין שיכון נאות, לבל יהיה הבדל תהומי בין המתישב בכפר הפועל בעיר ובמושבה בתנאי הדיוור, כמו עכשיו. לכוון מספר ילדים גדול ביותר לבתי ספר חקלאיים בעלי רמת לימודים גבוהה ובתשלום קטן; להגדיל את מספר החניכים במשקים; להגדיל את חיל הנח"ל ולהבטיח את הגשמת חוק שרות הבטחון, באופן שהנוער בצה"ל יעבור ברובו את תקופת ההכשרה החקלאית במשקים, ואחריה ילך להתיישבות חדשות; להגדיל את הגדנ"ע ולהגביר את החינוך לחלוציות ולחקלאות בתוכה, להקים יחידות גדנ"עים חקלאיים כשם שמוקמות יחידות של גדנ"ע באויר וביים; להבטיח יותר מדי ריכים לתנועות הנוער החלוציות בארץ ולשלוח יותר מדריכים לתנועתנו בגולה.

מה חלקה של תנועתנו, של איחוד הקיבוץ צי, בתכנית הפיתוח הזאת? עלינו להגיע לפיתוח שטח השלחין של 60% מכלל האדמות המעובדות על ידינו. עלינו להיות מוכנים תוך שבע שנים לעבד שטח שלחין של 330 אלף דונם. בסוף השנה הזאת (תשי"ד) נגיע במשקינינו לשטח שלחין של 100,000 דונם בלבד. עלינו להוסיף עליהם איפוא משלושים אלף ועד שלושים וחמשת אלפים דונם שנה שנה.

המספר הזה עלול להטיל אימה. אבל אם נביא בחשבון כי בשלוש השנים תשי"ב — תשי"ד הגדלנו את שטח השלחין ב-20,000 דונם שנה שנה בתוך מסגרת משקינינו בלבד, לא ניב"ל. אם נתבונן בהרכב הגידולים שעליהם מבורסת תכנית הפיתוח, נראה כי גרעיני קיץ, גרעיני חורף, קטניות וזבל ירוק תופסים יותר מ-50%

בשני גורמים תלוי הדבר:

א. במדינה: במידה שתוכל להגשים בתקופה זאת תכנית השקיה לשטח של 1,200,000 דונם נוספים על 600,000 שברשותנו היום.

ב. ביהודים: בהם, ובעיקר בנוער היהודי. הנמצא 40,000 משפחות של מתישבים חדשים בתקופה זאת? המטרה היא — להעביר מקרב היהודים הנמצאים בארץ 6000 משפחות בכל שנה להתיישבות חקלאית. אם נמדוד לפי נסיון חמש השנים מאז קמה המדינה, הרי המשימה קשה מאוד. מפעל ההתיישבות העצום בשנים אלו מסתכם בהעברה ממוצעת של 4000 משפחות בשנה להתיישבות חקלאית, ובמשך חמש שנות עצמאותנו — 20,000 משפחות. ואל נא נשכח שהיה בידנו לפעול בקרב מאות אלפי עולים חדשים, אשר הגיעו ארצה והיו מועמדים טבעיים להתישבות. בינתיים נאחז חלק גדול מהם בענפי עבודה אחרים, ונצטמצמה האפשרות להשיג מביניהם מועמדים להתיישבות חדשה. ובכל זאת אין להשלים ולומר נואש. מדוע? משום שרוב הערלים החדשים עדיין לא מצאו להם מקום עבודה ופרנסה קבועה המבטיחה את קיומם ברציפות, בלי פחד של חוסר-עבודה ואי-בטחון כלכלי. ואשר ליתר השכבות: מתברר שגם בישוב הוותיק פועם הרצון לצאת את העיר ואת המעמד של פועל שכיר ולעבור לחיי מתישב חקלאי במשק עצמי. עדה התנועה "מהעיר לכפר" אשר קמה לפני שנה וחצי. אלפי פועלים ותיקים ומסודרים בעבודה ובשיכון התארגנו להקמת ישובים חדשים, פנו למושבים ולמשקים קיבוציים וגם נתקבלו כחברים בתוכם. ואולם את כוח המילואים העיקרי להתיישבות חדשה עלינו לחפש בקרב 200,000 בני הנוער אשר יגמרו את חוק לימודיהם במשך שבע השנים הבאות, ועם גמר שירותם בצבא יצטרפו למצוא את מקומם בחיים. הנוער הרב הזה כולו — או אפילו רובו — אין בו סיכויים להיקלט בעבודה בעיר, אם בתעשייה ואם בבנין. מספר פועלי התעשייה לא יגדל במהירות, פועלי הבנין יעמדו בפני צמצום העבודה עם גמר המפעל העצום של שיכון העולים אשר נעשה משעת יסוד המדינה. הפקידות המקצועות החפשיים לא יוכלו לקלוט את רבבות הנוער המתבגרים מדי שנה בשנה ובהכרח יפנו רבים מהם לחקלאות. בקרבם יש לעשות את עיקר הפעולה החינוכית לשם הגברת החלוציות וחפץ ההתיישבות.

עם זה מן ההכרח שנגביר את עבודתנו בנוער

המשקית המקומית. גם את התשובה הזאת אין אנו יכולים לקבל.

לעומת כל אלה — מה תהא תשובתנו? היא מנוסחת בהצעותינו:

(א) המשימות הכלליות העומדות לפני ההת-ישובות הקיבוצית במדינה וביחוד תכניות הפיתוח החקלאי המבוסס על גידולי שדה ותעשייה אינטנסיביים מחייבות קיומו של משק קיבוצי גדול, בעל רמת מיכון גבוהה ושטחי השקאה גדולים ורצופים, המסוגל לנצל את שטחיו ניצול רציונלי, לדאוג לגידולי תעשייה ולהקמת חרושת לעיבודם, לשם צמצום יבוא המזון והגדלת היצוא החקלאי.

(ב) לשם הגשמת התכנית הזאת יש צורך במאמצים גדולים לקליטה רבת ממדים של חברי, נוער וילדים, בשנים הקרובות, אשר תאפשר לעבד את ענפי המשק החקלאי והתעשייתי על יסוד עבודה עצמית של חבריו. על כל ישוב קבור צתי לערוך ולבסס את תכנית העיבוד והפיתוח, רק בהתאם לכוח העבודה הקיים בישוב ומגמות גידולו.

(ג) כדי שנוכל לפעול בהתאם לתכנית הכללית של הפיתוח החקלאי הדרוש למדינה, מן ההכרח יהיה לשתף פועלים שכירים בעבודת הפיתוח של השטח המצוי ברשותנו. במידה שהקבוצה לא תוכל לעבד בכוחות עצמה את שטחה עיבוד אינטנסיבי, בהתאם לתכנון הארצי, עליה למסור אותו, לעיבוד זמני, לחברת „ייצור ופיתוח“ על-פי העקרונות הנקבעים על ידי התנועה.

פירוש ההצעות לחסל את העבודה השכירה בשרותים אחר, ולהגיע לעבודה עצמית בענפי המשק החקלאי ובשרותי החצר תוך שנתים. פירוש הדבר שעל התנועה להקים רשות מרכזית לחרושת שתאגד את כל המפעלים המעסיקים עובדים שכירי, אשר תפקח על המפעלים הקיימים ותפתח מפעלים חדשים. עד שתחוסל העבודה השכירה עלינו להקים „קרן קליטה“ אשר תרכז תשלום מסוים בעד כל יום עבודה שכירה במשק ומטרתה — עזרה להרחבת האפשרויות של הקליטה ב-ישובינו.

העבודה השכירה הנעשית במסגרת המשק ה-נפרד מביאה פגעים חמורים בחיי החברה והמשק. היא פוגעת לא רק בעצם יסוד העבודה העצמית, שעליו בנויה תנועתנו, אלא היא מחלישה את מאמצי הקליטה במשקים. מועט המאמץ לקליטת הנוער. התנועה כולה מאוחדת בדעתה על ההכרח להגדיל את מספר חברות הנוער בישוביה, ובכל

מכל השטח המעובד, שהרי שטח הירקות לא יגדל בהרבה וגידולי התעשייה יתפסו רק 20% מהשטח הכללי.

לפי דוגמאות אשר מכין המרכז לתכנון בש-ביל ישוב בעל מאה יחידות משקיות, עם סיום תקופת התכנון, כאשר תהיה ברשותו כל כמות המים הדרושה, יודקק משק כזה ל-25,000 ימ"עבור דה בשנה לענפי המשק החקלאי. כיום מונים רוב משקיני הצעירים רק חמשים יחידות ואין בכוחם לתת לעבודה במשק החקלאי את המספר הזה של ימ"עבודה, אבל אין ספק שבתקופת שבע שנים לא יבצר מאתנו להגיע לידי כך שבכל משק יהיו לפחות 250 עובדים — חברים, מועמדים, נוער עולה ונח"ל. גם הילדים יתנו את חלקם בעבודה. ואז נוכל להשתלט במידת מה על שטחי האדמה הקבועים הנמצאים בידי קבוצותינו.

אבל אין בטחון שמספר החברים בקבוצותינו יגדל בדיוק ובאותה המהירות עם פיתוח המים והגדלת שטחי השלחין במשקינו. מניח אני כי בחשבון ארוך, בעשר השנים הבאות, נוכל להב-טיח עבודה עצמית מלאה בעיבוד המשקים שלנו, והשאלה היא איך נסתדר בינתיים, בתקופת ה-מעבר. על השאלה הזאת ניתנות תשובות שונות: הצעה של שיתוף אזורי, הטענה עדיין בירור; הצעה של שיתוף פעולה בין תנועתנו לתנועת המושבים, שלא הוגדרה עדיין, אך דומני שאינה מניחה תחום-מחיה והתפתחות לתנועה הקיבוצית בעתיד.

תשובה שלישית אומרת להתאים את פיתוח המשק לכושר הקבוצה ולעבדו בעבודה עצמית, כלי לפתח את מלוא יכולתו; ועוד הצעה אומרת להמשיך בדרך בה הלכנו עד עתה, היינו לפתח מלוא יכלתנו המשקית, ובמידה שלא נוכל לעשות זאת בעבודה עצמית למלא את החסר בהעסקת פועלים שכירים על-ידי כל קבוצה וקבוצה.

לאחר דיון מקיף הוברר שאיננו יכולים לקבל את שתי התשובות הללו גם יחד. את התשובה ה-ראשונה אנו שוללים כמעכבת את פיתוח המשק. תפקיד תנועתנו הוא להשתלב בתכניות הפיתוח של המשק החקלאי ולא בתכניות צמצומו. במידה שהקבוצה אינה יכולה להרחיב את משקה בעבר דה עצמית, על התנועה לתת תשובה אחרת מאשר עיכוב הייצור או קיצוץ. איננו יכולים גם לקבל את התשובה השניה, שהקבוצה, במידה שאינה יכולה לעבד ולפתח את משקה בעבודה עצמית, רשאית להעסיק עובדים שכירים במסגרת היחידה

ואתו ההוצאות ליום עבודה, ואז מצמצמת הרינטביליות של המשק עם ירידת המחירים של התוצרת החקלאית. והרי אנו חיים עכשיו בתקופה של עליית הוצאות הייצור במידה יותר גדולה מעלית מחירי התוצרת. במצב זה, חובה עלינו לשמור שההוצאות ליום עבודה לא יעלו, שפריון הייצור יגדל, כדי שהמשק יוכל לשמור את רמת מחיתו וגם לחסוך לחידוש הציוד, הבניינים ולהרחבת המשק. ואם המשקים הותיקים, היודעים ל־ארגן את עבודתם ולדאוג לתנובה גבוהה, לשלוח לשווקים תוצרת מבוררת וארוזה היטב, אין ה־עבודה השכירה מסכנת את המצב אלא גם מייתרת עודפים, הרי בדיקת הדברים מוכיחה שהעבודה השכירה במשקי הביסוס ובמשקים הצעירים מס־כנת במקרים רבים את מעמדו הכלכלי של המשק. החברים אינם יודעים עדיין לארגן את ענפיהם, להפיק יבולים נאותים, לדאוג לפריון מתאים, ואז תשלום יום־עבודה לפועל השכיר אינו שקול ב־הכנסות הענפים. משקים צעירים ומשקי ביסוס רבים נכנסו בקשיים וסיבוכים כספיים דוקא בגלל השימוש בעבודה שכירה.

ועוד דברים אחדים על הצד החיובי והמעשי שבהצעותינו: בתקופה קצרה לפי הערך הצלחנו להגדיל את שטח ההשקאה ב־17 משקים, הקשורים בחברת "ייצור ופיתוח", ב־8440 דונם. השטח הזה הניב קרוב ל־5000 טון ירקות שגשלו ל־שווקים. בזכות "ייצור ופיתוח" נמצאה הדרך ל־גייס את ההון הדרוש למטרה זאת. על־ידי גיוס כוחות מינהליים ומקצועיים מעולים מהמשקים ימחוצה להם עלה בידי החברה לעשנת את העבר־דה הגדולה הזאת במהירות, בריכוז מיכון מתאים, בזול לפי הערך, וכבר בשנה הראשונה הניבו ה־שדות יבול מבורך. בזכות השותפות עם המשקים, שהם הבסיס לעבודה החברה בכל משק, לא היו כשלונות חקלאיים מיוחדים, והמפעל, על אף צמצומה של ההנהלה המרכזית, ניתן לו לבצע עבודה בהרבה מקומות בארץ. המשקים הצעירים וגם משקי הביסוס נהנו מהמפעל גם מבחינה כלכלית. חבריהם עבדו במפעל במידת יכולתם, הטרקטורים וכלי העבודה האחרים השתתפו ב־תהליך הייצור, היה שימוש יעיל בובל, והעיקר — הקרקע והמים נוצלו במלואם לטובת הארץ וה־מתישבים גם יחד.

הפעולה המבורכת בהקמת החוות צוינה לשבת על ידי כל הגורמים הדואגים לפיתוח החקלאות בארץ. בפעולה זאת תרמנו את חלקנו לפיתוח

זאת לא גדל המספר למן האיחוד. לא כל המשקים פעלו לקליטת משפחות ובחודים "מהעיר לכפר". קליטה זאת אפשרית, וההוכחה לכך היא שאותם המשקים אשר התמסרו לקליטה זאת, חיפשו מוע־מים מתאימים ודאגו ליצירת אוירה של קליטה במשקיהם, הצליחו לאשר משפחות רבות כתברים. לעומת זה, יש משקים ותיקים, אשר לפי כל תנ־איהם היו יכולים לקלוט משפחות רבות ודוקא הם לא עשו כל מאמץ לקליטה. אמנם, לא רק משקים העובדים בעבודה שכירה לוקים בכך. יש משקים החיים על טהרת העבודה העצמית ואף הם לא קלטו חברים נוספים במשך השנתיים. סימן כי משהו אינו כשורה אצלנו, לכאורה הגורם ה־עיקרי לחוסר מאמצי קליטה הוא בכך, שאפשר להזמין מלשכת העבודה הסמוכה את הפועלים החסרים לסידור העבודה, אבל לא זו בלבד. מור־גשת פה ושם ירידה בפריון העבודה ובמתח ב־צועה בענפים, בשדה ובשרותים. מחקר מענין שנעשה מוכיח שישנם הפרשים אף של 40% — 30 בהשקעת ימי עבודה בכל יחידת ייצור. זוהי עובדה הראויה לתשומת־לב. אפשר היה לקמץ 30 אחוז ממספר ימי העבודה למעשה, אילו היו המשקים עובדים לפי הספק העבודה של המשק בעל ה־הספק הגבוה. אינני יודע אם כל הנתונים להשוואה היו דומים בכל המשקים, אבל אין ספק שבעית רמת הייצור מושפעת במידה לא מעטה מארגון העבודה, יעילותה והמתח בה היא נעשית. אך לא רק גורמים משקיים בלבד מעסיקים אותנו. במידה הרבה יותר גדולה מטרידה אותנו השפעת העבודה השכירה במשק על חינוך ילדינו. ההשפעה המזיקה על ילדינו הקטנים ועל הדור השני גדולה הרבה יותר מן ההשפעה עלינו, ה־חברים הותיקים. אין ספק שאנו מחוסנים יותר בפני השפעתה המזיקה של העבודה השכירה ב־קבוצה מן החברים הצעירים והילדים. ועוד: ה־עבודה השכירה משפיעה גם על רמת החיים. אם הכנסות המשק אינן תלויות רק במידת הצלחתה של העבודה העצמית שעובדים חבריו, אלא נהנות גם מעודף הערך, כלומר, במידה שהכנסת יום־עבודה בענפים גבוהה יותר מזו שמשלמים לפועל השכיר, והעודף נשאר ברשות המשק — הרי ב־עודף זה יכול המשק להשתמש כראות עיניו, ל־ייצור או לצריכה.

על פי רוב, בטבע הדברים, משתמשים בזה לשתי המטרות גם יחד: גם להגדלת התקציב ה־שוטף — וממילא להעלאת הוצאות המחיה — וגם לחשקנות משקיות. במקרה כזה עולה התקציב

יצמצם את היקף השכבות בעם שמהן אנו שואבים ואנו עתידים לשאוב את חברינו.

לדעתי עלינו להמשיך את פיתוח התעשייה בדרכים אלו: בעיקר עלינו לפתח מפעלים גדולים. ביחוד עלינו לשקוד על הקמת מפעלי תעשייה, שמתפקדים לעבד את מוצריהם של גידולי התעשייה, אשר נגדל במידה ההולכת וגוברת במשקינו. כדי שיוכלו רוב עובדי מפעלי החרושת להיות מבין חברי הקבוצות, מן הראוי שהמפעלים ייבנו על בסיס אזורי ויהיו משותפים לכל משקי האזור. על-כן אנו מביאים הצעה להקים רשות חרושת, אשר תקיף את כל מפעלי החרושת שלנו בשיתוף עם חברת העובדים.

ממשלת ישראל בונה את מפעלי הפיתוח חדשים ביותר במדינה על בסיס ממלכתי: מפעלי ים המלח, מחצבי הנגב, החשמל, הזבלים הכימיים ואחרים. כדי להבטיח את הצלחתם חשוב מאוד להקים נושא חלוצי ונאמן בתוכם. שמענו על ה"קשיים שבהם נתקל פיתוח העבודה בים המלח בגלל חוסר בעלי מקצוע ופועלים קבועים, ה"מוכנים לקשור את גורלם במפעל. מצב קשה שורר גם ביתר מפעלי הפיתוח בערבה מחוסר נושא קבוע בדמות עובדים הקשורים בערבה כמקום התיישבות קבוע שלהם. עלינו לכוון כמה מגרעינינו הצעירים להתיישבות בערבה ולקשור את התיישבותם בשיתופם במפעלי הפיתוח הממלכתיים. בינתיים הננו משתתפים יחד עם הממשלה, חברות המחצבים בנגב וחברת ים המלח במפעל ההובלה, אשר ברשותו כבר כ-50 מכוניות גדולות בעלות קיבול של 1000 טון.

התנועה תיבחן בשתיים: ביכולתה לערר זרימה רבה של פועלים ונוער לקבוצה וביכולתה לקלוט אותם בישוביה, ובכשרה להרחיב את מפעלי המשקי המרכזי כדי לעבד בעזרתו רבבות דונמים של שטחי שלחן נוספים. בשתי הזרועות האלו גם יחד, בקבוצותיה המיוסדות על עבודה עצמית ובמפעלה המשקי המרכזי, תיכון התנועה להגשמת משימת הפיתוח החקלאי של ארצנו.

הארץ והרחבת הייצור, נוסף על המאמצים במשקים עצמם.

כללו של דבר, במפעל "ייצור ופיתוח" גנוזות אפשרויות רבות לפיתוח שטחי שלחן בתוך המשקים. פעולתו בשטח זה חייבת להקיף את רוב המשקים שבהם מצויים הנתונים האובייקטיביים להרחבה, אלא שהם מתעכבים בגלל חוסר ידיים. המפעל צריך לסייע לצמצומה של העבודה השכיחה במשקים עד כדי חיסולה הגמור על ידי העברתה למפעל המרכזי של התנועה, והוא צריך להרחיב את פעולתו בהקמת חוות חדשות להרחבת הייצור והכנת בסיסים להתיישבות קיבוצית בעתיד. בדרך זו נוכל לעזור למדינה בפיתוח רבות דונמים של שדות שלחן חדשים.

ואשר לענייני התעשייה במשקינו: בישוביה האיוחד נמצאים מפעלי התעשייה הגדולים ביותר שבתנועה הקיבוצית — בית-חרושת "קלת" ב"אפיקים ו"תעל" במשמרות, המרכזים 85 אחוז מייצור הדיקטים בארץ. ביח"ר "ספן", היחידי בארץ לתעשיית צלוטקס ומוזניט, הוא משותף לששה ממשקינו בעמק הירדן, ובקרוב יצטרפו אליו עוד שני משקים — מעגן ומסדה. "ספן" הוא אחד ממפעלי החרושת הגדולים בארץ כולה. הושקע בו הון של שני מיליונים לירות, והוא עומד להתחיל בייצור בקרוב. בתי-חרושת למתכת, בתי-חרושת למיצים ולפירות, כל אלה הם מפעלים גדולים ונוסף להם יש עוד עשרות מפעלים קטנים בתוך הישובים.

יש הטוענים נגד פיתוח החרושת במשקינו לדעתם עלינו להקדיש את כל כוח האדם שברשותנו לפיתוח חקלאי. אך התפתחות התנועה הקיבוצית כתנועה חברתית המקיפה רבבות אנשים מלמדת אותנו כי עלינו להקיף את כל ענפי הכלכלה — בחקלאות, בתעשייה, בהובלה, בעבודת ים ואויר, במקצועות החינוך ובמחקר מדעי. בתוך מסגרת חיינו יחיו אנשים שונים אשר יקבלו סיפוקם בעבודה יוצרת בכל הענפים שבהם עוסק האדם עלי אדמות. ריכוז תנועתנו בחקלאות בלבד